

УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ В УМОВАХ ІНФЛЯЦІЇ ТА ЇХ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Розкрито основні проблемні питання та ризики прийняття
управлінських рішень в умовах інфляційної економіки та роль обліку
в наданні інформації для управління*

Постановка проблеми. Метою створення будь-якого господарюючого суб'єкта є отримання прибутку, але досягти поставленої мети неможливо без ефективного управління підприємством. Існує безліч різноманітних настанов, методів управління, які можливо використовувати в тій чи іншій сфері господарювання, та шляхів виходу з кризових ситуацій, але нині не приділяється значна увага управлінню діяльністю в умовах інфляції на рівні підприємства. Інфляція є макроекономічним явищем і функції щодо виведення економіки країни з кризового стану, породженого даним економічним явищем, покладаються на державні органи влади. Однак підприємства, які забезпечують робочими місцями більшість громадян країн, сплачують податки до бюджету, фінансуючи державу, також потребують ефективних порад і методик щодо управління майном і господарською діяльністю в цілому в умовах нестабільного економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління в умовах інфляції досліджували такі вітчизнані та зарубіжні вчені як В.В. Ковальов, Г.А. Краюхін, І.С. Коропецький, О. Мельник, С. Петков. В їх працях основна увага приділяється визначенню впливу інфляції на дані бухгалтерського обліку, які є основою для прийняття управлінських рішень. Також розглядається вплив інфляції на економічне становище підприємства в цілому. Однак слід відмітити дослідження з цього питання В.В. Ковальова. Тому сьогодні постала нагальна потреба узагальнення результатів досліджень вчених з метою визначення основних аспектів управління в умовах нестабільного економічного середовища та їх інформаційного забезпечення.

Метою дослідження є визначення особливостей прийняття управлінських рішень в умовах інфляції, їх облікового забезпечення й обґрунтування.

Викладення основного матеріалу дослідження. З переходом України до ринкових умов господарювання керівникам підприємств все частіше доводиться здійснювати діяльність в умовах зростаючої невизначеності та мінливості економічного середовища. Сучасні умови господарювання вимагають

від керівників оцінки не лише економічного ефекту від прийняття певного управлінського рішення, а й дослідження і прогнозування впливу економічних змін в країні на даний ефект.

У системі операційного менеджменту управлінське рішення розглядають як процес, що реалізується операційним менеджером і забезпечує виконання ним завдання у фактичній чи прогнозованій ситуації. Управлінське рішення операційного менеджменту є діями суб'єкта управління (менеджер, який вибирає оптимальний варіант управлінського рішення) і об'єкта управління (окремі працівники, або персонал, які виконують це рішення) [2].

На перший погляд може здатись, що прийняття рішення є простим процесом, але це хибна думка, оскільки управлінське рішення є комплексним процесом, який включає правовий, соціальний, психологічний і інші аспекти суб'єкта управління. В враховуючи дані аспекти, суб'єкт управління дає розпорядження на виконання управлінських рішень і несе повну відповідальність за їх своєчасне виконання і кінцевий результат отримання вигоди. Як зазначив кандидат юридичних наук Петков С.: "Прийняття кожного рішення – це необхідність балансу між вигодою, витратами, ризиком." Вигоду й витрати можливо обґрунтувати й передбачити, наприклад, за допомогою економічних розрахунків, оскільки управлінські рішення повинні прийматися на основі достовірної техніко-економічної інформації, а ризик передбачити досить складно, оскільки на будь-які дії з боку управління можуть впливати зовнішні фактори, які неможливо передбачити без глибокого й всебічного дослідження макроекономічних умов, що їх викликають.

Одним із зовнішніх чинників, що впливає на діяльність суб'єкта господарювання є інфляція, яка призводить до дисбалансу економіки країни. Рішення, які приймає управлінський персонал в процесі діяльності підприємства більшою мірою зорієнтовані на максимізацію прибутку і збільшення ринкової вартості підприємства. А в умовах інфляційного зростання підвищується загальний рівень цін і знижується купівельна спроможність грошей. Отже, звідси випливає, що в один момент прибуток, який отримало підприємство у результаті копіткої, наполегливої роботи працівників знецінюється, що в свою чергу може призвести до банкрутства компанії у довготривалому періоді. Але інфляцію можна розглядати як і позитивне явище, так як вона знецінює гроші, а отже їх накопичення немає сенсу. В таких умовах кожен власник вільних грошових коштів буде шукати можливі шляхи їх вкладення у вигляді інвестицій у різні види діяльності, на рахунки в банку чи немонетарні активи. Звісно в цьому випадку не слід забувати про темп інфляції. Як би гроші не знецінювались, то вони накопичувались у вигляді скарбів, як і було при золотому стандарті, коли гроші карбувались з чистого золота, і вилучались

з обігу, а безмежних запасів золота не буває. Проте нині, коли грошові знаки мають паперовий носій, не є проблемою їх виготовлення, і якщо цей процес стає неконтрольованим, то виникає інфляція, яка не лише знецінює грошові знаки, а призводить до економічної кризи.

Інфляція ставить підприємство в тяжкий фінансовий стан, створюючи необхідність закупівлі сировини, матеріалів, обладнання за постійно зростаючими цінами. З метою покриття збитків підприємства намагаються підвищувати рентабельність, шляхом підвищення цін на готову продукцію, що в умовах низької купівельної спроможності населення призводить до зниження обсягів реалізації або призводить до ще більшого зростання інфляції. В умовах падіння купівельної спроможності грошової одиниці і швидкого зростання цін, працівники починають вимагати підвищення заробітної плати чи проведення індексації доходів, що також призводить до закріплення інфляції на досить високому рівні. Але навіть підвищення рівня заробітної плати не дає можливості зберегти життєвий рівень населення на стабільному рівні, це призводить до падіння продуктивності праці. В таких умовах стає не вигідним зберігати грошові кошти протягом значного проміжку часу, в результаті чого обмежуються можливості економічного зростання в майбутньому. Крім того інфляційні очікування ускладнюють планування збуту, оскільки порушується закономірності попиту, характерні для стабільних умов господарювання.

Основні засоби найбільше підпадають під вплив інфляції, при цьому негативні наслідки мають двоякий характер. По-перше, спотворюється оцінка основних засобів, як окремих об'єктів, так і загальної їх суми. Наприклад, в балансі можуть відобразитись два об'єкти основних засобів з однаковими характеристиками, але їхня вартість буде істотно різнитись, оскільки вони були придбані в різні періоди. В такому випадку відбувається завищення вартості основних засобів і спотворення їхніх оцінок. По-друге, відносно невеликі амортизаційні відрахування призводять до появи інфляційного прибутку, необґрунтованого зростання податкових платежів, та ерозії власного капіталу.

Для запобігання негативного впливу інфляції на оцінку основних засобів можливо проводити переоцінку основних засобів, в цьому випадку підвищується достовірність даних бухгалтерського обліку, збільшується сума амортизаційних відрахувань, що запобігає появі інфляційного прибутку.

Як бачимо, інфляція спричиняє значний дисбаланс в діяльності підприємства, але і в таких умов невизначеності можливо працювати, необхідно лише правильно приймати рішення щодо подальших напрямів діяльності. Для прийняття таких рішень необхідна інформація, яку надає система обліку. Так, баланс дозволяє оцінити ризик недостатності оборотних коштів, капіталовкладень у підприємство, визначити розмір і структуру джерел фінансування. На основі даних балансу зовнішні користувачі можуть оцінити

кредитний, інвестиційний ризику та ризику вкладень в цінні папери. Форма № 2 “Звіт про фінансові результати” необхідна для аналізу показників рентабельності підприємства та продукції; рефінансування та чистого прибутку у розпорядженні підприємства. Дані форми №3 “Звіт про рух грошових коштів” необхідні управлінцям для висновків про забезпечення підприємства грошовими коштами, вміння управляти грошовими потоками, встановлення ризику дефіциту його бюджету. В свою чергу, внутрішня звітність забезпечує процес управління даними в розрізах, які цікавлять управлінця в зв’язку з конкретним проектом і в даний момент часу.

Як бачимо, інфляція впливає не лише на діяльність підприємства, а й на систему бухгалтерського обліку в цілому, зокрема, вартість активів, які відображені в балансі підприємства швидко знецінюється порівняно з новими встановленими цінами на аналогічні активи. Дані фінансової звітності втрачають свою інформаційну функцію. За таких умов втрачається можливість порівнювати діяльність господарюючого суб’єкта за різні часові періоди, а без порівняння неможливо виявити відхилення від планових чи нормативних показників, резерви підвищення ефективності діяльності. Крім того, існування подібного неоднорідного засобу вимірювання подій господарського життя підприємства призводить до: зниження витрат підприємства в частині собівартості продажу та амортизаційних відрахувань, що зумовлено невірною оцінкою відповідних активів у балансі підприємства; ігнорування прибутків (збитків) від зміни купівельної спроможності грошей та одночасного включення до фінансового результату звітного періоду ілюзорного прибутку внаслідок перекручення витратної частини Звіту про фінансові результати, що призводить до збільшення бази оподаткування; розподілу завищеного прибутку у вигляді дивідендів, що призводить до “споживання частини вкладеного капіталу.” Це говорить про те, що в умовах інфляції дані про рух та використання активів можуть бути досить оптимістичними, рівень платоспроможності та прибутковості підприємства може значно зрости, тоді як насправді підприємство перебуває на межі банкрутства. Одним з проблемних питань системи бухгалтерського обліку в умовах інфляції є визначення суми прибутку від діяльності. В умовах інфляції під прибутком розглядається збільшення чистої величини власного капіталу за період. Цей підхід в зарубіжній практиці отримав назву – концепція збереження капіталу. Прибуток визначається лише після того, як були зроблені резерви для збереження капіталу. Існують наступні види капіталу:

1. Фізичний капітал – капітал, необхідний підприємству для підтримки певного рівня виробництва і вкладень в певну суму активів – коригується з врахуванням зміни цін на конкретні активи.

2. Фінансовий капітал – капітал вкладений в підприємство – коригується виходячи із зміни купівельної спроможності грошової одиниці за допомогою загального індексу цін.

За таких умов власники підприємства самостійно визначають, який із двох видів капіталу підтримувати. На практиці більш доцільно використовувати концепцію підтримки фізичного капіталу, хоча це є більш трудомістким процесом ніж підтримка фінансового капіталу, яка вимагає визначення вартості окремого активу, який заміщується. В результаті технічного прогресу, зміна вартості альтернативних факторів виробництва чи зміна цін на кінцеву продукцію підприємства може змінити вартість фізичних активів підприємства, а відповідно, зникне потреба в заміні існуючих активів.

Отже, з метою створення обґрунтованої, правдивої бази для прийняття управлінських рішень необхідно розробити механізм врахування впливу інфляції в даних бухгалтерського обліку. Це забезпечить формування надійних і точних відомостей про стан і результати діяльності підприємства та дозволить ефективно господарювати в умовах нестабільного економічного середовища.

Отримавши в результаті коригувань і уточнень достовірні облікові дані, слід звернути увагу на наступні особливості управління в умовах інфляції. Рішення фінансового характеру, які приймаються управлінським персоналом мають певну специфіку. Вона полягає в тому, що менеджеру необхідно особливу увагу приділяти тим інструментам і процедурам його діяльності, на які найістотніше впливає інфляція, а також проблемам, які породжує дана нестабільність. Прикладом вищенаведеної системи є планування. Так, як більшість планів розвитку господарюючого суб'єкта є довгостроковими і пов'язані з вибором інвестиційних проектів, обґрунтування вибору яких завжди підтверджується великою кількістю економічних розрахунків, достовірність даних яких залежить від точності прогнозу грошових надходжень і прогнозової ефективності інвестиційного проекту. Для забезпечення достовірності даних при довгостроковому плануванні необхідно: застосовувати модифіковану ставку дисконтування, яку необхідно скоригувати на прогнозний рівень інфляції; при інших рівних умовах надавати перевагу проектам, які мають більш короткий термін реалізації. Плануючи діяльність в умовах інфляції слід дотримуватись наступних правил:

1. Недоцільно накопичувати вільні грошові кошти на рахунках в банку, надавати позики контрагентам.

2. Вільні грошові кошти необхідно вкладати або в нерухомість, або в інвестиційні проекти, які принесуть стовідсоткові вигоди.

3. Можна брати позики, звісно це повинно бути обґрунтовано економічними розрахунками, які підтверджують кредитоспроможність підприємства.

При поточному плануванні до управлінських рішень ставиться мінімальна вимога – це збереження існуючого економічного потенціалу підприємства. В умовах інфляції також збільшується обсяг капіталу, необхідного для забезпечення нормального функціонування діяльності компанії. Це зумовлено зростанням цін на сировину та матеріали, необхідні для забезпечення виробничої діяльності господарюючого суб'єкта, а, отже, потребує залучення додаткових джерел фінансування. Але інвестори в умовах інфляції також намагаються захистити свій капітал, тому надають кредити або здійснюють інвестиції на умовах завищеного відсотку кредитування, який дорівнює номінальному, скоригованому на прогнозований рівень інфляції. Зазначимо, що західна термінологія відрізняється від тієї, що застосовується нами на практиці. Так, реальна відсоткова ставка – це відсоткова ставка при відсутності інфляції, а номінальна – скоригована на інфляцію [11, с. 686].

Плануючи діяльність, слід надавати значної уваги плановим розрахункам, зокрема прогнозованому рівню інфляції, який закладається у планових розрахунках, якщо фактичний рівень інфляції перевищує значення, закладене в планових розрахунках, то фактичні затрати на виробництво і реалізацію продукції перевищують планові. І в певний момент часу, тобто в момент настання реалізації плану, у підприємства може не вистачити залучених ресурсів для виробництва, що призведе до простоїв, зменшення обсягів реалізації, або до збільшення суми заборгованості перед постачальниками. Необхідно оперативно підвищувати ціни на продукцію, з метою уникнення збитків, а це не завжди вдається здійснити. Як вже зазначалось, зростання цін призводить до скорочення попиту і зниженню обсягів реалізації, що в свою чергу викликає зменшення прибутку і рентабельності виробництва.

Наступним напрямом діяльності підприємств, який потребує посиленої уваги в умовах інфляції є придбання цінних паперів, які використовуються для забезпечення необхідного рівня ліквідності підприємства, як джерело доходів і засобів для реалізації незапланованих, випадкових вигідних інвестиційних проектів. В умовах економічної нестабільності зростає ризик банкрутства підприємств, цінні папери яких були придбані, тому необхідно здійснювати диверсифікацію активів. Найнебезпечнішим у всіх розглянутих ситуаціях є те, що будь-які фінансові рішення приймаються на основі економічних розрахунків, що проводяться на базі даних фінансової звітності, дані якої можуть спотворюватись під впливом інфляції. Тому фінансовим

менеджерам необхідно приділяти значну увагу фінансовим звітам контрагентів. Разом з тим, необхідною є чітка інформація про фінансовий стан підприємства, в яке вкладатимуться кошти. Отже, при веденні бухгалтерського обліку на ньому слід використовувати методи, які б достовірно відображали майновий стан в умовах інфляції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основною метою, яка ставиться перед управлінським персоналом в умовах інфляції є збереження існуючого економічного потенціалу підприємства. Для реалізації даного завдання необхідно приділяти значну увагу коригуванню даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності, що дасть можливість здійснювати порівняння результатів діяльності за різні звітні періоди, визначати причини і рівень понесених втрат, чи зниження ефективності господарювання, дозволить знайти шляхи підвищення ефективності діяльності. Крім того, слід звернути увагу на облік майна підприємства, уникати необґрунтованого завищення його вартості.

Тобто необхідними є методики бухгалтерського обліку, які б забезпечували отримання достовірної інформації для забезпечення надійності рішень в умовах постійної зміни умов господарювання.

В подальших дослідженнях плануємо розглянути підходи до ведення обліку і коригування показників фінансової звітності в умовах інфляції, що дозволить отримувати достовірну, правдиву та неупереджену інформацію про діяльність господарюючого суб'єкта, на основі якої здійснюватиметься його управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Управління витратами на підприємстві: навчальний посібник В.Г. Лебедев, Т.Г. Дроздова В.П. Кустарьов, під ред. Г.А. Краюхина: вид-во "Бизнес-пресса", 2002. – 277 с.

2. Ковальов В.В. Введение в финансовый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 768 с.